

Inhoud

Wereld tussen twee oceanen	10
Indonesië als reisbestemming	12
Hulp bij het plannen van je reis	15
Suggesties voor rondreizen	20

Land, volk en cultuur van Indonesië

Indonesië in het kort	26
Natuur en milieu	28
Economie, maatschappij en politiek	39
Geschiedenis	46
Jaartallen	58
Maatschappij en dagelijks leven	60
Architectuur en kunst	74

Reisinformatie voor Indonesië

Reis en vervoer	94
Accommodatie	101
Eten en drinken	103
Sport en activiteiten	107
Feesten en evenementen	111
Praktische informatie van A tot Z	114

Onderweg in Indonesië

Hoofdstuk 1 – Java

In een oogopslag: Java	138
Jakarta en omgeving	140
Jakarta	140
Kepulauan Seribu	163
West-Java	165
Westkust	165
Van Jakarta naar Yogyakarta	168
Actief: Botanische Tuin van Bogor	170

Pelabuhan Ratu en omgeving	172
Van Bogor naar Bandung	173
Bandung	175
Preangerhoogland	181
Van Bandung naar Yogyakarta	182

Yogyakarta en omgeving	187
Yogyakarta	187
Actief: Dwalen door Taman Sari	189
Borobudur	201
Prambanan en omgeving	206
Meer bestemmingen rond Yogyakarta	212
Surakarta	215
Omgeving van Surakarta	220

Oost-Java	222
Malang	222
Omgeving van Malang	225
Zuidkust	230
Nationaal Park Bromo Tengger Semeru	234
Actief: Wandeling op de Gunung Bromo	236
Pasir Putih	237
Actief: Beklimming van de Gunung Semeru	238
Ijenmassief	239
Nationaal Park Baluran	240

Noordkust tussen Jakarta en Surabaya	242
Cirebon en omgeving	242
Pekalongan en Kedungwuni	244
Diengplateau	245
Semarang	249
Omgeving van Semarang	251
Kudus en omgeving	255
Surabaya	256
Omgeving van Surabaya	262
Pulau Madura	265

Hoofdstuk 2 – Bali

In een oogopslag: Bali	270
Zuid-Bali	272
Denpasar	272
Kuta en omgeving	278

en bergen zijn de woonplaats van de goden, de vergoddelijkte natuurkrachten en de zielen van de voorouders. Daartegenover staan de zee en de onderwereld, waar demonen en boze geesten huizen.

De mensen leven in de tussenwereld, die hun in bruikleen is gegeven door de goden. Met hun ligging tussen de twee uitersten is op Bali elk dorp, elke tempel en elke boerderij gebouwd langs een denkbeeldige as tussen de zee en de bergen. Omdat het wel en wee van de aardse wereld wordt beïnvloed door de goden in de bovenwereld en de demonen in de onderwereld, moet de mens de bovenaardse wezens vereren en de onderaardse tot kalme zien te bewegen.

Goden, geesten en demonen

Op Bali, dat vaak wordt aangeduid als Eiland der Goden (Pulau Dewata), is god in alles en is alles god – echter niet in de zin van het Europese pantheïsme, maar in de vorm van een grote Ordenaar, die over de kosmos heerst. Dit hoogste goddelijke principe, dat de naam Sanghyang Widhi Wasa (Goddelijke Heerser over het Lot) draagt, is de belichaming van alle goddelijke manifestaties; in de Allerhoogste smelten alle Balinese godheden, vergoddelijkte voorouders en natuurkrachten tot één geheel samen.

De belangrijkste verschijningsvorm van de Allerhoogste is de hindoeïstische drievoudige godheid (*trisakti* of *trimurti*) Brahma-Visnhu-Shiva. Als Brahma is Sanghyang Widhi Wasa schepper van de wereld en het universum, als Vishnu de schenker en behoeder van het leven en als Shiva de bringer van de dood en verwoester van het materiële universum, dat met zijn vernietiging de voorwaarde schept voor vernieuwing. Verschillende kleuren symboliseren de goden: rood staat voor Brahma, zwart voor Vishnu en wit voor Shiva. Naast deze drie manifestaties van de Allerhoogste zijn er nog tal van andere goden, die van het mannelijke (*dewa*) of vrouwelijke (*dewi*) geslacht kunnen zijn, maar altijd een incarnatie vormen van de ene god.

Als tegenhanger van de goden bestaat er een leger van demonen, boze geesten, heksen en monsters. Deze wezens worden als belangrijk bestanddeel van de kosmische orde geaccepteerd, omdat ze eraan bijdragen dat het universum niet uit balans raakt.

Karma

Het is een levenslange taak om de balans te bewaren tussen positieve en negatieve krachten, omdat het totaal van al het handelen van een mens bepalend is voor zijn overgang van de ene incarnatie naar de andere. Deze fundamentele wet (*karma*) bepaalt ook de toekomst van zijn onsterfelijke ziel (*atman*), die onderworpen is aan een continue cyclus van geboorte, sterven en wedergeboorte (*samsara*).

De meeste hindoes ervaren niet zozeer de dood als angstaanjagend, maar eerder de kringloop van reïncarnaties. Op Bali daarentegen heeft men er minder moeite mee om opnieuw geboren te worden, omdat dit in de eigen familie gebeurt. De geboorte van een kind betekent de terugkeer van de ziel van een voorouder. Omdat de som van de daden de vorm bepaalt van de volgende incarnatie, probeert elke Balinees het leven van een goede hindoe te leiden. Want door foutloos te leven kan de gelovige zich bevrijden uit de cyclus van dood en wedergeboorte en de vereniging met de Allerhoogste bereiken (*moksa*).

Priesters

Als bemiddelaars tussen de Allerhoogste en de mensen genieten priesters op Bali veel achting. De **hoge priesters** (*pedanda's*) zijn de spirituele en religieuze leiders. Een van hun belangrijkste taken is het wijden van water, dat een rol speelt bij veel rituele handelingen, vooral bij reinigingsceremonies. Hoge priesters houden zich bezig met mediteren en theologische studies en onthouden zich van wereldse bezigheden. De *pemangku's*, eenvoudige **volks-** of **tempelpriesters**, hebben het onderhoud van de tempels en heiligdommen als taak. Bovendien zijn ze verantwoordelijk voor de organisatie van feesten.

Tempelverjaardag op Bali

Van elke Balinese tempel wordt eenmaal per jaar de 'verjaardag' (*odalan*) gevierd. Deze jaarlijkse viering van de inwijding van de tempel is een van de hoogtepunten op de feestkalender van het dorp.

Dit tempelfeest, dat meestal drie dagen duurt, dient drie belangrijke doeleinden: de ontvangst van de tempelgoden en de vergoddelijkte voorouders, de rituele reiniging van het dorp en het kalmeren of verdrijven van de boze geesten en demonen.

Voor het begin van een **odalan** moet de tempel worden gereinigd met gewijd water (*tirta*). Vroeger vormde een hanengevecht het begin van de ceremonie – de demonen moesten met een bloedoffer mild gestemd worden, zodat ze de religieuze plechtigheden niet zouden verstoren. Ook tegenwoordig nog is het hanengevecht een vast onderdeel van een *odalan*, maar het gaat nu niet meer alleen om een religieus ritueel, maar ook om een sociale gebeurtenis, waarbij men zijn goklust kan botvieren. Het hanengevecht is een mannenzaak, maar aan de andere voorbereidingen neemt de hele gemeenschap deel. Onder leiding van tempelpriesters worden de altaren en heiligdommen getooid met versieringen, vlaggen en ceremoniële parasols. De demonische wachters krijgen zwart-witgeruite doeken om, de kleuren van Vishnu en Shiva.

Zodra het binnenste heiligdom in gereedheid is gebracht voor de komst van de goden, begint de priester mantra's te zingen, zijn gezang begeleidend met symbolische handgebaren, de *mu-dra's*. Wierook stijgt omhoog, als een ladder die de goden de afdaling uit hun hemelse contreien moet vergemakkelijken. Slagen op de *kukul*-trommel verkondigen de aankomst van de goden en roepen alle gelovigen op naar de tempel.

Het belangrijkste onderdeel van iedere *odalan* is het brengen van offergaven. Met acrobatische behendigheid dragen vrouwen kleurige, soms wel 1 m hoge torens (*gebogan*) van rijstkoeken, vruchten en bloemen op hun hoofd naar de dorps-tempel. Terwijl een gamelanorkest in een paviljoen ritmisch zijn mystieke klanken laat horen, nemen tempelpriesters de offergaven in ontvangst. Vervolgens worden de *gebogan* door hoge priesters met heilig water gezegend. De offers blijven drie dagen in het binnenste heiligdom, om de goden te eren. De spijzen zijn niet bedoeld als werkelijk voedsel voor de goden. Ze zullen alleen de essentie ervan in ontvangst nemen; de materiële substantie mag aan het eind van het feest mee naar huis genomen worden en als sacrale maaltijd dienen. Na het aanbieden van de offergaven verzamelen de dorpsbewoners zich rond de priesters voor het gebed.

Balinese tempelfeesten zijn tegelijk sacrale en profane gebeurtenissen, die zowel de goden als de mensen vreugde moeten schenken. De omgeving van de tempel verandert tijdens een *odalan* in een jaarmarkt met kraampjes en eetstalletjes. Op de buitenste tempelhof vinden overdag hanengevechten en 's avonds dansdrama's en wajangspelen plaats. Sacrale dansen zijn er alleen in het binnenste heiligdom, waar tijdens de laatste nacht ook afscheid wordt genomen van de goden.

Reis en vervoer

Reisdocumenten

Vanwege de coronapandemie zijn de inreisvoorwaarden voor een bezoek aan Indonesië (tijdelijk) aangepast en uitgebreid. De regels zijn aan verandering onderhevig, afhankelijk van de situatie. De meest actuele bepalingen (ook over te tonen vaccinatiebewijzen) kun je vinden in het reisadvies van het ministerie van Buitenlandse Zaken op www.nederlandwereldwijd.nl/reisadvies/indonesie en op https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Op_reis_in_het_buitenland/reisadviezen/indonesie.

Let op: bij het ter perse gaan van deze gids was het niet mogelijk Indonesië zonder visum te bezoeken. Op de website van de Indonesische ambassade (zie blz. 114) kun je lezen op welke luchthavens, zeehavens of grensposten in Indonesië het (weer) mogelijk is om met een *visa-on-arrival* binnen te komen, en voor welke nationaliteiten dit geldt. Het is verstandig om uit voorzorg (ruim) voor vertrek een visum aan te vragen. Formulieren zijn beschikbaar op de site van de Indonesische ambassade.

Tot de coronacrisis kregen toeristen uit Nederland en België bij aankomst op vertoon van een minimaal zes maanden geldig paspoort en een retour- of doorreisticket een *visa-on-arrival* (VOA). Dit visum geeft recht op een verblijf van maximaal dertig dagen, mits je het land binnenkomt en verlaat via Soekarno-Hatta International Airport in Jakarta, Ngurah Rai International Airport op Bali of bij enkele andere internationale lucht- en zeehavens (zie de website van de Indonesische ambassade). Het *visa-on-arrival* kan bij elk kantoor van de Indonesische immigratiedienst (Kantor Imigrasi) eenmalig met dertig dagen worden verlengd. Individuele reizigers moeten over voldoende fondsen beschikken (ca. \$ 1000, dit kan per creditcard).

Als de geldigheidsduur is verstreken en je nog langer wilt blijven, dien je naar een van de buurlanden te reizen, zoals Singapore, Maleisië

of Thailand. De volgende dag kun je alweer terugkeren naar Indonesië. Met een verlopen visum hangt je een boete van \$ 20 boven het hoofd voor elke dag na het verstrijken van de geldigheidsduur.

In- en uitvoerbepalingen

Voor de in- en uitvoer van deviezen gelden geen beperkingen, maar voor de Indonesische valuta geldt een maximum van Rp 10 miljoen. Het is aan te raden grotere bedragen bij de douane te declareren, anders kun je bij het verlaten van het land in de problemen komen.

Voorwerpen voor persoonlijk gebruik kunnen onbeperkt worden meegenomen, zoals foto- en videocamera's en verrekijkers. Reizigers vanaf 18 jaar mogen 200 sigaretten of 50 sigaren of 100 gram tabak, 1 liter alcoholische dranken en geschenken ter waarde van \$ 250 belastingvrij invoeren. Verboden is de invoer van wapens, munitie, drugs en pornografisch materiaal. In het vliegtuig moet je een douane- en deviezenverklaring en een kaart met gegevens voor statistische doeleinden invullen.

Sinds de bekrachtiging van de CITES-overeenkomst (Convention on International Trade in Endangered Species, Washington, 1973) is het op de terugreis naar Nederland en België verboden beschermde diersoorten of producten van beschermde dieren uit te voeren. Hiertoe behoren souvenirs van reptielenleer, ivoor en schildpadschild. Kijk voor meer informatie op www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/nl/bagage/content/beschermde-dier-en-plantsoorten of op www.douane.nl.

Heenreis

Met het vliegtuig

Bezoekers uit Europa landen meestal op de luchthavens van Jakarta (Java) of Denpasar (Bali), waarop door verscheidene internationale

luchtvaartmaatschappijen wordt gevlogen. De vliegtijd van de reis Amsterdam/Brussel-Jakarta (ca. 12.500 km) en Amsterdam/Brussel-Denpasar (ca. 13.500 km) bedraagt 15-17 uur (exclusief overstaptijd).

Van Schiphol (www.schiphol.nl) biedt KLM (www.klm.nl) één of meer keer per week een directe vlucht naar Jakarta en circa één keer per week naar Denpasar. Ook Garuda Indonesia (www.flygarudaindonesia.com) vliegt circa één keer per week zonder tussenstop naar Jakarta. Daarnaast gaan er meermaals per week vluchten met een of twee tussenstops van verscheidene maatschappijen, waaronder KLM en Singapore Airlines (www.singaporeair.com) (beide met één stop in Singapore), en Emirates (www.emirates.com; één stop in Dubai). Van Brussel (www.brussels-airport.com) vliegen onder andere Qatar Airways (www.qatarairways.com) en Emirates meermaals per week met een tussenstop (doorgaans in Hamad resp. Dubai) naar Jakarta of Denpasar, en gaan er daarnaast tal van maatschappijen met twee stops.

Snelle verbindingen met relatief korte overstaptijden worden onder meer aangeboden door

de maatschappijen: Emirates, Etihad Airways, Garuda Indonesia, KLM, Qatar Airways, Singapore Airlines, Scoot (www.flyscot.com) en Turkish Airlines (www.turkishairlines.com).

De reistijd is te bekorten met een zogenoemde 'vorkvlucht': je landt bijvoorbeeld op Jakarta en vliegt van Denpasar terug. Sommige maatschappijen bieden aantrekkelijke overstaparrangementen, bijvoorbeeld in Bangkok, Hongkong, Kuala Lumpur of Singapore, waarbij voordelige accommodatie, stad rondritten of korte strandvakanties bij je vliegticket zijn te boeken.

Goede vliegverbindingen van Singapore naar verschillende Indonesische eilanden worden verzorgd door Singapore Airlines met vluchten naar Semarang, Surabaya, Surakarta en Yogyakarta (Java), Mataram (Lombok), Makassar en Manado (Sulawesi), Medan, Palembang en Pekanbaru (Sumatra) en Balikpapan (Kalimantan). Daarnaast zijn er vluchten van AirAsia (www.airasia.com) van Singapore naar Jakarta, Java en Bali, van Kuala Lumpur (Maleisië) naar Jakarta, Java, Bali, Lombok, Sumatra en Kalimantan, en van Bangkok naar Jakarta en Java.

Drukke wegen, niet alleen tijdens de spits, in Pekanbaru, Oost-Sumatra

hier duizenden vogels, waaronder verschillende reigersoorten, ibissen, aalscholvers en wilde eenden; soms zijn er ook fregatvogels uit Californië en pelikanen uit Australië te zien. Vaste bewoners van de eilanden zijn de ontelbare vleermuizen.

De naam van de twee dicht bij elkaar liggende eilanden gaat terug op de legende van een zeemeermin met schitterend haar, die hier ooit vissers betoverd zou hebben.

Resorteilanden

De circa 100 km van Jakarta gelegen koraaleilanden **Pulau Putri** (Prinsesseneiland), **Pulau Pelangi** (Regenboogeiland), **Pulau Melinjo** (Kogeleiland), **Pulau Matahari** (Zonne-eiland) en **Pulau Sepa** zijn ingericht als watersportcentra. Duikers en snorkelaars vinden hier een schitterende onderwaterwereld, vooral voor Pulau Genting, waar zich een spectaculair koraalrif uitstrekt. De resorts beschikken over duikcentra met instructeurs en duikuitrusting.

Op Pulau Putri tref je een **onderwaterobservatorium** aan, waar je zonder nat te worden in glazen onderwatertunnels de uiteenlopende oceanbewoners kunt gadeslaan. Op enkele eilanden, zoals op Pulau Putri, komen vleesetende reuzenhagedissen (*biyawa*) voor, die een neefje van de komodovaraan (zie blz. 390) lijken. Het zuidelijk gelegen eiland **Pulau Panjang** (Lang Eiland) beschikt over een start- en landingsbaan voor kleine vliegtuigen. Hotelcomplexen zijn ook te vinden op de eilanden **Pulau Antuk**, **Pulau Ayer**, **Pulau Bira**, **Pulau Kotok**, **Pulau Macan** en **Pulau Pantara**.

Accommodatie

Vrijwel alle resorts beschikken over een boekingsbureau in het centrum van Jakarta of bij de Marina Ancol in het recreatiepark Taman Impian Jaya Ancol (zie blz. 148; eilandbezoekers hebben gratis toegang tot het park). De meeste resorts zijn ook te reserveren bij Sheila Tours & Travel, Pulau Seribu Resorts, Marina Ancol, tel. 0815 878 15 17, www.pulau-seribu-resorts.com. Meestal zijn er diverse voordelige all-inaanbiedingen, waarbij naast

de accommodatie en maaltijden ook het vervoer is inbegrepen.

Ecoresort – Pulau Macan Eco Village & Resort: Pulau Macan, tel. 0812 97 53 13 95, www.pulau-macan.com. Volgens ecologische richtlijnen in regionale stijl gebouwd sfeervol resort met zes gerieflijke enkele en drie dubbele bungalows pal aan het strand. Kano, rubberboot en snorkeluitrusting gratis. Bungalow met volpension vanaf Rp 2.450.000 p.p. (excl. 21 %).

Exclusief eilandparadijs – Pulau Seribu Marine Resort: Pulau Pantara, tel. 021 29 38 18 90 en 0812 19 52 99 79, www.pulau-pantara.com. Twee uur varen van Marina Ancol, gelegen op twee kleine eilandjes, veertig comfortabele, maar enigszins gedateerde bungalows, restaurant, zwembad en duikbasis. Bungalow met volpension vanaf Rp 2.000.000 p.p.

Comfortabel en dicht bij de natuur – Pulau Putri Resort: Pulau Putri, tel. 021 828 10 93, www.putriisland.com. Stenen bungalows in Balinese stijl aan zee, met volpension vanaf Rp 1.500.000 p.p.

Ontspannen en informeel – Sepa Island Resort: Pulau Sepa, tel. 021 63 86 34 77, www.sepaislandresort.com. Authentiek resort met rustieke houten bungalows en een restaurant met terras, eigen duikbasis. Bungalow met volpension vanaf Rp 1.300.000 p.p.

Comfortabel familieresort – Pulau Ayer Resort: Pulau Ayer, tel. 021 385 20 04, www.pulauayer.com. Ongeveer 14 km van de Marina Ancol, gezinsvriendelijk resort met bungalows op palen in traditionele Oost-Indonesische stijl, zeer goed verzorgd en met een uitgebreid activiteitenprogramma. Bungalow met volpension vanaf Rp 1.017.000 p.p. (excl. 21 %).

Vervoer

Boot: de resorts organiseren het vervoer van hun gasten, ten dele ook voor dagjesmensen, naar het betreffende eiland. Vertrek vanuit de Marina Ancol bij het recreatiepark Taman Impian Jaya Ancol in het algemeen dag. 7/8, terugvaart 15/16 uur. Boten van de Marina Ancol naar Pulau Bidadari ma.-vr. heen 9, 17, terug 7, 15 uur; za. heen 9, 14 en 16, terug 16 en 17 uur; zo. heen 8, 9, 10.30, terug 14, 16 uur (20 min.).

West-Java

In West-Java, dat door de eilandbewoners Tanah Sunda (Land van de Sundanezen) wordt genoemd, liggen niet alleen steden als Bogor en Bandung, die betoveren door een mengeling van Aziatische rust en koloniale flair, maar ook fraaie landschappen. Aan de zuidkust vormen land en zee een ongeëvenaarde harmonie en op het Preangerhoogland contrasteren theeplantages met surrealistische vulkaanlandschappen.

Westkust

Voor veel bezoekers van Indonesië is het noordwestelijke deel van Java niet meer dan een tussenstop op de route Jakarta-Sumatra. Maar vooral de plaatselijke bevolking en de in Jakarta wonende buitenlanders waarderen de schitterende stranden in de nabijge omgeving zeer. Van Jakarta's busstation Kalideres rijden regelmatig bussen met airconditioning naar de westkust. Tussen de kleinere plaatsen pendelen bemo's.

Banten ▶ 2, C 1

Wie belangstelling heeft voor geschiedenis, kan zijn hart ophalen tijdens een uitstapje naar het stadje **Banten** (het vroegere Bantam). Nadat de moslimprins Fatahillah begin 16e eeuw vanuit Cirebon het westelijke deel van Java had veroverd en geïslamiseerd, kon Banten zich niet alleen als middelpunt van een machtig sultanaat ontwikkelen, maar ook als een belangrijke handelshaven op de route tussen India en de Oost-Indonesische Specerij-eilanden. Met de stichting van Batavia verloor de havenstad echter al snel zijn betekenis; van het roemrijke verleden getuigen tegenwoordig alleen nog ruïnes.

Grote Moskee (Masjid Agung)

Jl. Masjid Banten Lama, dag. 8-18 uur
Uit het jaar 1566 stamt de in het centrum gelegen **Grote Moskee** (Masjid Agung), waarvan

de minaret het hoog boven alles uitstekende symbool van het plaatsje is.

Tegenover de Grote Moskee ligt de ruïne van het **kraton Surosowan**. Een aangrenzend gebouw herbergt de graven van leden van de sultansfamilie.

Situs Kepurbakalaan Banten Lama

Jl. Masjid Banten Lama, di.-zo. 9-16 uur, Rp 5000

Interessant is een bezoek aan het maar een paar honderd meter van de Grote Moskee gelegen historische museum **Situs Kepurbakalaan Banten Lama**, waar hoofdzakelijk keramiek en porselein uit China, Japan en Europa zijn tentoongesteld.

Vihara Avalokiteshvara Banten

Jl. Masjid Banten Lama, dag. 8-19 uur
Vlak bij het Historisch Museum staat de boeddhistisch-taoïstische **Vihara Avalokiteshvara Banten**. Deze tempel is opgedragen aan de godin van de naastenliefde en behoort tot de oudste en belangrijkste Chinese gebedshuizen op Java.

Kraton Kaibon

Zo'n 2 km ten zuiden van Banten, direct aan de landweg naar Serang
Van het ooit zo prachtige sultanspaleis **Kraton Kaibon** bleven als enige resten zeven gespleten bakstenen poorten bewaard, die hindoeïstische invloeden verraden.

Vlak voor de brug over de Uos naar Campuhan gaat rechts een trap omlaag naar een van de oudste tempels van Bali, de 8e-eeuwse **Pura Gunung Lebah**.

Blanco Renaissance Museum 8

Jl. Raya Campuhan, tel. 0361 97 55 02, www.blancomuseum.com, dag. 9-17 uur, Rp 100.000
Aan de overkant van de brug troont hoog boven de Uos het **Blanco Renaissance Museum**, gewijd aan de in 1999 overleden schilder Antonio Blanco. Het gebouw ziet eruit als een surrealistische tempel. Dat de 'Dalí van Bali' een twaalf verdiepingen hoge meru bij zijn huis liet oprichten, een tempeltoren met nog een dak meer dan de op Bali zeer vereerde hindoeïed Shiva toekomt, kwam hem toenmaals op scherpe kritiek te staan.

Young Artists

Van het Blanco Renaissance Museum gaat een zijstraat naar **Penestanan**, waar in de jaren vijftig de Nederlandse schilder Arie Smit de **Young Artists**-beweging oprichtte. De jonge kunstenaars van destijds zijn grijsaards geworden, maar hun zonen en kleinzonen doen wat creativiteit betreft niet onder voor hun vaders en grootvaders. Bezoekers worden gastvrij ontvangen in de ateliers en galeries. Er voert ook een steil pad met treden naar het kunstenaarsdorp. Het begint links van de weg, enkele honderden meters ten noorden van Hotel Tjampuhan, het voormalige huis van Walter Spies.

Neka Art Museum 9

Sanggangan, 1,5 km ten noorden van Campuhan, tel. 0361 97 50 74, www.nekaartmuseum.com, dag. 9-17, zo. 12-17 uur, Rp 75.000
Dit complex, dat in 1982 werd geopend, omvat drie paviljoens, elk met een ander thema. In het eerste wordt aan de hand van een dwarsdoorsnede van de 20e-eeuwse Balinese schilderkunst de overgang van traditionele naar moderne kunst geïllustreerd. Het tweede gebouw toont schilderijen van Europese kunstenaars die lang op Bali hebben gewoond. In een derde paviljoen wordt werk van moderne Indonesische schilders gepresenteerd.

Apenbos 10

Monkey Forest Rd., tel. 0361 97 13 04, www.monkeyforestubud.com, dag. 8.30-18 uur, Rp 80.000, kind Rp 60.000

Aan de zuidrand van Ubud ligt het **Apenbos** (Monkey Forest of Mandala Wisata Wanara Wana). Dit als een betoverd sprookjeswoud uitziende bos is heilig voor de Balinezen omdat er nog zeer oude banyanbomen staan. Pas op voor de brutale makaken, nakomelingen van de mythische apengeneraal Hanuman, die tussen de luchtwortels van deze woudreuzen ravotten.

Meteen rechts voorbij de ingang van het bos voert een pad met treden naar een kloof, waar te midden van het tropisch groen de kleine tempel **Pura Beji** verborgen ligt. Vlakbij vind je een uit twee delen bestaande wasplaats, met een bemest waterbekken en een bronheiligdom dat voor bezoekers niet toegankelijk is.

In het Apenbos staat ook de **Pura Dalem Agung Padang Tegal**. Op de muren en poorten van deze onheilspellend ogende tempel van de dodengodin Durga vormen de demonenbeelden een hoofdmotief. De naar de tweede binnenhof voerende, van boven gesloten Kori Agung wordt bewaakt door rangfiguren met geweldige hangborsten en ver uitstekende tongen. De reuzenschildpad Bedawang vormt de basis voor de alleen bij feestelijke gelegenheden geopende tempelpoort.

Agung Rai Museum of Art 11

Jl. Raya Pengosekan, tel. 0361 97 66 59, www.armabali.com, dag. 9-18 uur, Rp 85.000

In het schildersdorp **Pengosekan** (zie blz. 310) presenteert Anak Agung Rai, een van de belangrijkste Balinese verzamelaars en geldschietters, zijn collectie traditionele en hedendaagse

Rondwandeling

Van het Apenbos loopt een wandelpad naar **Nyuh Kuning**. Van dit houtsnijdersdorp kun je door de sawa's naar het schildersdorp Penestanan en vandaar over Campuhan terug naar Ubud wandelen (ca. 3 km, duur 1-1,5 uur).

Balinese kunst, en daarnaast ook een verzameling Europese en Australische schilderkunst. Behalve tentoonstellingsruimte biedt het **Agung Rai Museum of Art** (ARMA) een openluchttheater, een kunstopleiding voor kinderen en jongeren, een conferentiecentrum en een stijlvol resorthotel.

Informatie

Ubud Tourist Information: Jl. Raya Ubud, tel. 0361 97 32 85, dag. 8-20 uur. Bij het officiële toeristenbureau kun je terecht voor een kaart van Ubud en een overzicht van de culturele evenementen en tempelceremonies.

Internet: www.fabulousubud.com en www.ubudnowandthen.com.

Accommodatie

... in Ubud:

Prachtig gelegen – Maya Ubud Resort & Spa 1: Jl. Gunung Sari, tel. 0361 97 78 88, www.mayaresorts.com/ubud. De villa's en paviljoens van een van de beste wellnesscentra van Bali liggen verscholen in het dichte regenwoud boven de kloof van de rivier de Petanu. Een bezoek aan deze spectaculaire openluchtspa met zijn rijke aanbod aan behandelingen is een belevenis. Voordelig te boeken via touroperators. 2 pk met ontbijt vanaf \$ 325, villa met ontbijt vanaf \$ 525 (excl. 21 %).

Op en top verzorgd – LadyBamboo Villa 2: Jl. Kajeng 13 C, tel. 0361 97 00 48, www.ladybamboo.de. Dit gastenverblijf met een verzorgde tuin en zwembad nodigt uit door de gezellige sfeer en de acht stijlvolle, functionele kamers met airconditioning. De eigenaar zorgt goed voor zijn gasten. 2 pk met ontbijt Rp 800.000-1.300.000.

Je voelt je thuis – Kama Bisma Cottage 3: Jl. Bisma, tel. 0361 97 80 65, www.kamabisma.bali.com. Eigenaresse Meta doet er alles aan om het haar gasten in dit rustig gelegen verblijf naar de zin te maken. De vijf kamers met airco bieden een mooi uitzicht op rijstvelden. Andere pluspunten zijn het heerlijke zwembad en het stevige ontbijt. 2 pk met ontbijt \$ 55-75.

Verzorgde Balinese charme – Honeymoon Guest House 4: Jl. Bisma, tel. 0361 97 32 82, www.casalunabali.com. Dit kleine gastenver-

blijf op een rustige locatie combineert de elegantie en sfeer van het klassieke Bali met modern comfort. Ingetogen ingerichte kamers met airco in bungalows die verspreid over een weelderige tuin met zwembad staan. 2 pk met ontbijt Rp 675.000-995.000 (excl. 21 %).

Betaalbaar comfort – Artini 2 Cottages 5: Jl. Hanoman, tel. 0361 97 02 22, www.artini-2-cottage-ubud.com. Ruime, stijlvolle kamers met ventilator of airconditioning en terras of balkon; restaurant, mooi zwembad, tropische tuin en uitzicht op de rijstvelden. 2 pk met ontbijt vanaf Rp 650.000.

Voor rustzoekers – Hibiscus Cottages 6: Jl. Bisma, tel. 0361 97 04 75, te boeken via www.hibiscuscottagesubud.com. Dit door een familie gerunde resort in klassieke Balinese stijl, idyllisch gelegen tussen de rijstvelden, is ideaal voor vakantiegangers die afzondering zoeken. De tien kamers met douche/wc, ventilator

HET AUTHENTIEKE BALI

Bezoekers van Bali met belangstelling voor de cultuur van het eiland, het Balinese hindoeïsme of de sociale aspecten van het leven van alledag komen aan hun trekken in het kleine, in traditionele stijl gebouwde bungalowhotel **Sua Bali**. De Engelssprekende eigenaresse Ida Ayu Agung Mas en haar medewerkers Dayu en Wayan bieden hun gasten taal- en kookcursussen (\$ 90 voor 2 personen) en een gemeenschappelijk bezoek aan de tempel en de markt. Je kun er ook batikken, houtsnijden, schilderen of je in Balinese dans bekwamen (Sua Bali: Banjar Medahan, Kemenuh, 7 km ten zuiden van Ubud, tel. 0361 94 10 50 en 0812 39 16 51 49, www.suabali.com, 2 pk met ontbijt \$ 75 excl. 21 %).